

Відчуження людини від професії в умовах потенційної невизначеності розвитку інформаційного суспільства

Амма А. В.,

аспірантка кафедри філософії та політології

Житомирського державного університету імені Івана Франка,

(Житомир, Україна)

Анотація. У дослідженні розглянуто різні аспекти цифрової нерівності, пришвидшеної роботизації і автоматизації різних виробництва як основа професійного відчуження людини в умовах інформаційного суспільства. Прямим наслідком цих процесів є зростання технологічного безробіття серед людей або зменшенням рівня оплати їх праці. Проаналізовано вплив «ефекту Матвія» як концентрації успіху через доступ людини до інформації, освіти, до сучасних інформаційних технологій на можливість отримання роботи в умовах потенційної невизначеності у розвитку інформаційного суспільства.

Ключові слова: відчуження, роботизація, діджиталізації, цифрова нерівність, безробіття.

Annotation. The study examines various aspects of digital inequality, accelerated robotization and automation of various industries as the basis for professional alienation of people in the information society. A direct consequence of these processes is the growth of technological unemployment among people or a decrease in the level of their labor remuneration. The author considers the impact of the “Matthew effect” as a concentration of success through a person's access to information, education, and modern information technologies on the possibility of obtaining a job in the context of potential uncertainty in the development of the information society.

Keywords: alienation, robotization, digitalization, digital inequality, unemployment.

В інформаційному суспільстві в умовах постійного зростання використання все більшої кількості інформації закономірно зростає і потреба у поглибленні професійних навичок людини у сприйнятті інформації. Але з іншого боку, від надмірної кількості інформації людина починає відчувати «футурошок» від майбутнього (Ф. Фукуяма), потрапляючи у стан розгубленості, адже надмірна кількість і різноманітність інформації кардинально підвищує кількість можливих альтернативних рішень у різних сферах соціального буття. У підсумку людина впадає у стан невизначеності, відчуження, неможливості прийняти будь-яке рішення. Водночас в інформаційному суспільстві мільйони людей постають перед реальною загрозою втрати роботи

під впливом пришвидшеної інформатизації, діджиталізації і роботизації виробництва та різних сфер обслуговування.

Ще у кінці ХХ століття, як стверджує англійський дослідник К. Мей, у концепціях інформаційного суспільства сформувалася доволі суперечлива позиція, що загрози працевлаштуванню працівників в умовах заміщення їх праці технологіями є тимчасовими і в перспективі вони будуть подолані. Зокрема такі оптимістичні тенденції знаходимо у працях Н. Негропонта, який зауважував, що до 2020 року найбільшим роботодавцем «індивіда стане сам індивід». І це, начебто, дасть можливість працівникам самим обирати, «як та де вони працюватимуть, контролюватимуть свої інтелектуальні ресурси, зосереджуючись на набутті нових навичок праці та розв'язанні індивідуальних потреб» [1]. Утім, на нашу думку, це може відбуватись лише тоді, коли праця і місця роботи для людей ще залишаться у належній кількості. І з цією проблемою навряд чи зможе і захоче справитись приватний капітал.

«Резервна армія роботів», за слушним висновком української дослідниці Н.Резнікової, «буде витіснити людську робочу силу з секторів виробництва, де можлива легка і швидка автоматизація, у сектори економіки, більш стійкі до автоматизації. Ці процеси і можна назвати «цифровим витісненням» [2, с.52]. Якраз інформаційна сфера, а саме цифрові ЗМІ, соціальні платформи, де реалізація професійної діяльності і спілкування між людьми на сьогодні вже часто відбувається за допомогою ботів, стають секторами, в яких найбільше простежується цифрове витіснення. У підсумку це супроводжується зростанням безробіття серед людей і зменшенням рівня оплати праці людей та її знеціненням. У такий спосіб людина в інформаційному суспільстві все більше постає перед загрозою втрати не лише роботи у теперішньому, а й зникнення цілих кластерів професій у майбутньому.

Доречним у зв'язку з цим є звернення до дослідження «Професії, які зникають: трансформація ринку праці в умовах модернізаційних викликів постіндустріального суспільства» (2022) групи науковців на чолі з Н. Ковтун. У ньому зазначено, що у наступні десятиліття відбуватиметься «зміщення» професій «у сферу Інтернету. Відтак, до назви багатьох професій можна буде додати формулювання «інтернет», наприклад «інтернет-маркетолог», «інтернет-психолог», «інтернет-лектор» та ін. Під впливом прискореної роботизації і діджиталізації під загрозою зникнення опиняться професії і робочі місця, пов'язані з монотонною емпіричною інтелектуальною роботою, яка не потребує творчого мислення» [3, с.26]. До таких професій належить, як робота офісних працівників, службовців, які оформляють різні типи документів, так і діяльність архіваріусів і бібліотекарів.

У контексті цього австрійський дослідник Л. Шльогль звертає увагу, що автоматизація виробництва, а відтак і цифрове витіснення робочої сили, як не парадоксально, пришвидшено відбувається не у торговельних секторах, а в галузі транспорту. І якщо говорити про Південно-Східну Азію, то цифрове витіснення охоплює там, насамперед, сферу рутинної роботи, яка

тривалий була час прихистком для роботи людей, а не машин [4, р.16]. У випадку, якщо вартість автоматизованого та роботизованого робочого місця стає нижчою за заробітну плату робітників і витрати на їх соціальний захист, створюється надлишок робочої сили і зазвичай людина відчужується від робочого місця і навіть своєї професії. У підсумку формується новий кластер технологічного безробіття. В таких умовах навіть плани і розмови про потенційне упровадження роботизованих або автоматизованих систем можуть спричинювати падіння заробітної плати для людей.

Відчуження людини від праці і професії в умовах інформаційного суспільства співвідноситься з феноменом «ефекту Матвія». Вказаний термін, за твердженням українського дослідника Я. Притули, був введений у науковий обіг Робертом Мертоном. У широкому розумінні «ефект Матвія» характеризує ситуацію, коли «багатий стає багатшим, а бідніший стає біднішим», в якій відбувається «акумулювання успіху в часі». Безпосередню назву термін отримав від найменування притчі про таланти людини з Євангелія від Матвія 25:29 [5]. «Ефект Матвія» прямо співвідноситься з індексом (принципом) В. Парето, за яким у більшості суспільств лише 20 % громадян володіють 80 % багатств держави а 20 % злочинців здійснюють 80 % злочинів та ін.

В інформаційному суспільстві перевагою для концентрації успіху стає доступ до інформації, рівень освіти, компетенцій, рівень інформаційних технологій. Так, значно більші шанси бути опублікованим у престижних журналах, які входять у науково-метричні бази Scopus і WOS, мають дослідники з престижних західних університетів та лабораторій, які вже мають публікації на цих платформах і достатньо високі індексації попередніх публікацій. Це саме стосується і доступу до інформації та технологій різних країн. Країни периферії і напівпериферії з високим рівнем корупції, з низьким рівнем розвитку освіти мають набагато менші шанси залучити інвестиційні кошти на розвиток високотехнологічних виробництв. У підсумку такі країни остаточно потрапляють у «пастку бідності», з якої дуже важко вийти.

Висновки. Під впливом цифрової нерівності, пришвидшеної роботизації і автоматизації різних сфер виробництва і послуг людський в інформаційному суспільстві капітал «швидко старіє» і втрачає свою цінність. У зв'язку з цим мільйони людей постають перед реальною проблемою втрати роботи і навіть зникнення цілих кластерів професій. В інформаційній сфері, а саме цифрових ЗМІ, соціальних платформах, де реалізація професійної діяльності і спілкування між людьми вже часто відбувається за допомогою ботів, простежується цифрове витіснення і, як наслідок, зростання безробіття серед людей або зменшення рівня оплати їх роботи. У підсумку формується новий кластер технологічного безробіття. В інформаційній сфері відчуження відбувається через посилення «ефекту Матвія», що характеризує ситуацію, коли «багатий стає багатшим, а бідніший стає біднішим». В інформаційному суспільстві важливою перевагою для концентрації успіху стає доступ людини до інформації, рівень освіти, компетенцій, рівень

інформаційних технологій. При цьому на маргінесі професійної затребуваності залишаються ті люди, які з різних причин не мають доступу до означених переваг.

Список літератури

1. Мей Кристофер. Інформаційний капітал, власність і робоча сила. Наука. Техніка. Суспільство. 19.04.2013. URL: <https://commons.com.ua/uk/informatsijnij-kapital-vlasnist-i-ro/> (дата звернення: 18.06.2024).

2. Резнікова Н., Булатова О., Іванченко О. Цифровий розрив чи цифрова нерівність? Нові виміри глобальній асиметрії соціально-економічного розвитку і міжнародної торгівлі в умовах техноглобалізму // Вісник Маріупольського державного університету. Серія Економіка. 2023. – № 13 (25). – С.45-57. DOI:10.34079/2226-2822-2023-13-25-45-57

3. Kovtun N. M., Polishchuk O. P., Kovtun Yu. V. Disappearing professions: labor market transformation in the condition of modernization challenges of post-industrial society // Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences. – Vol. 1 (91). – 2022. – P. 17–29. DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(91).2022.17-29

4. Schlogl, Lukas. Leapfrogging into the unknown: The future of structural change in the developing world. // WIDER Working Paper, No. 2020/25. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/229249/1/wp2020-025.pdf> (дата звернення: 02.09.2024).

5. Притула Я. Ефект Матвія. 26 Квітня, 2021. URL: <https://ucu.edu.ua/news/efekt-matviya/> (дата звернення: 27.08.2024).